

Hồ Đắc Túc

Dịch thuật và Tự do

ĐẠI HỌC
HOA SEN

DỊCH THUẬT VÀ TỰ DO

Nhà xuất bản Hồng Đức, Phương Nam Book và trường Đại học Hoa Sen phối hợp phát hành 2012.

Tác giả: **TS. HỒ ĐẮC TÚC.**

Giá bìa: 105.000 đồng.

Số trang: 321.

Ebook miễn phí tại : www.Sachvui.Com

Chúc các bạn đọc sách vui vẻ ^^!

Giới thiệu tại trang web của Đại học Hoa Sen (www.hoasen.edu.vn):

Với cách trình bày khoa học nhưng đơn giản cho các vấn đề chuyên môn, và văn phong trong sáng, nhiều chỗ gần gũi như văn nói, *Dịch thuật và Tự do* không khô khan và đi quá sâu vào những lãnh vực liên quan (như các lý thuyết ngôn ngữ học, thuyết nữ quyền), nhưng vẫn giúp bạn đọc nhìn rõ ra thế giới dịch thuật và những vấn đề hiện còn tranh cãi và cần tìm hiểu thêm của nó. Phần thư mục tương đối chi tiết ở cuối sách có thể thỏa đáp nhu cầu tìm hiểu thêm của người đọc. Tuy bao quát như thế, nhưng như tựa sách đã nêu rõ, tác giả không áp đặt lý thuyết nào cho người học mà chỉ dựa trên lý thuyết để đề xuất các giải pháp cho các tình huống dịch thuật cụ thể, như thế người học có thể “tự do” lựa chọn giải pháp khi thực hành dịch thuật.

Dịch giả PHẠM VIỆT PHƯƠNG

Đây là cuốn sách không thể thiếu đối với các bạn trẻ muốn đặt chân vào địa hạt dịch thuật: nó như một cây gậy lý thuyết đủ bao quát giúp các bạn thêm tự tin vào con đường mình sẽ chọn. Về phương diện thực hành, cuốn sách hẳn cũng sẽ bổ ích như một người bạn đường tri âm đối với những dịch giả nhiều kinh nghiệm.

Từ viễn quan kép của nhà nghiên cứu về ngành dịch thuật học và một ngòi bút nhiều trải nghiệm chữ nghĩa trong sáng tác và chuyển ngữ, Hồ Đắc Túc biết đâu là chỗ tạm dừng của lý thuyết, đâu là “chân trời” của khả năng dịch thuật, để viết nên một tác phẩm có sức quyến rũ đặc biệt và đầy hứng khởi.

Những xung đột của các lý thuyết dịch thuật nghiêm ngặt và những “xung đột” của các văn bản dịch xanh tươi phập phồng đã được trình bày ở đây mà không có tiếng nói đồng dục cuối cùng. Bạn có thể suy đoán, âm thầm phân tư, hoặc có thể nghe ra ý tình của tác giả. Và đó là khi bạn thấy mình bị thôi thúc muốn làm việc nhiều hơn.

MAI SƠN

Trưởng Ban Tu thư Đại học Hoa Sen

Giới thiệu tại Lazada (www.lazada.vn):

“Tri thức là sức mạnh”. Tri thức là nền tảng phát triển của xã hội. Nhận định này từ lâu đã được thừa nhận như một chân lý. Nhưng khi bước chân vào hội nhập thế giới, người trẻ Việt Nam bỗng thấy mình trắng tay trước di sản trí tuệ của nhân loại. Trước bối cảnh đó, không còn cách nào khác là phải nhanh chóng đưa tinh hoa tri thức thế giới về khoa học, kỹ nghệ, kinh tế, xã hội, giáo dục, văn hóa... về thông qua việc biên dịch những cuốn sách chuyên ngành tốt nhất ra tiếng Việt. Kinh nghiệm của Nhật Bản cho thấy, việc hiện đại hóa nước Nhật đã được bắt đầu bởi việc biên dịch các sách khoa học và triết học phương Tây ra tiếng Nhật, khởi đi từ nửa sau thế kỷ XVII và kéo dài từ đó đến nay. Nếu không có cuộc dịch thuật này, nước Nhật đã không thể hiện đại hóa thành công và phát triển thành cường quốc được cả thế giới ngưỡng mộ. Với cách trình bày khoa học nhưng đơn giản cho các vấn đề chuyên môn, cùng một văn phong trong sáng, nhiều chỗ gần gũi như văn nói, **Dịch thuật và Tự do** không khô khan và đi quá sâu

vào những lãnh vực liên quan (như các lý thuyết ngôn ngữ học, thuyết nữ quyền), nhưng vẫn giúp bạn đọc nhìn rõ ra thế giới dịch thuật một cách toàn diện - bao gồm: dịch văn chương, dịch tin tức và báo chí, dịch âm thanh và hình ảnh cho phim, thuyết cảm ý trong dịch nói và dịch viết, phân biệt dịch chuyên ngành và không chuyên ngành, đạo đức dịch thuật..., cùng những vấn đề hiện còn tranh cãi và cần tìm hiểu của nó. Phần thư mục tương đối chi tiết ở cuối sách có thể thỏa đáp nhu cầu tra cứu mở rộng của người đọc.

Tuy được cấu trúc và trình bày một cách khách quan và bao quát như thế, nhưng như tựa sách đã nêu rõ, tác giả không áp đặt lý thuyết nào cho người đọc, mà chỉ dựa trên lý thuyết để đề xuất các giải pháp cho các tình huống dịch thuật cụ thể, như thế người học có thể “tự do” lựa chọn giải pháp khi thực hành dịch thuật. **Dịch thuật và Tự do** được đánh giá là cuốn sách không thể thiếu đối với các bạn trẻ muốn đặt chân vào địa hạt dịch thuật. Nó như một *cây gậy lý thuyết* hàm chứa một cách đầy đủ và phong phú những thông tin giúp các bạn thêm tự tin vào con đường mình đã chọn. Về phương diện thực hành, cuốn sách của tác giả Hồ Đắc Túc hẳn cũng sẽ bổ ích như một người bạn đường tri âm đối với những dịch giả nhiều kinh nghiệm. Từ viễn quan kép của nhà nghiên cứu về ngành dịch thuật học và một ngòi bút nhiều trải nghiệm chữ nghĩa trong sáng tác và chuyển ngữ, tác giả biết đâu là chỗ tạm dừng của lý thuyết, và đâu là “chân trời” của khả năng dịch thuật, để viết nên một tác phẩm có sức quyến rũ đặc biệt và đầy hứng khởi. *Những xung đột của các lý thuyết dịch thuật nghiêm túc và những “xung đột” của các văn bản dịch xanh tươi phập phồng đã được trình bày ở đây mà không có tiếng nói đồng đạc cuối cùng. Bạn có thể suy đoán, âm thầm phản đối, hoặc có thể nghe ra ý tình của tác giả. Và đó là khi bạn thấy mình bị thôi thúc muốn làm việc nhiều hơn...*

MỤC LỤC

Ebook miễn phí tại : www.Sachvui.Com

Lời giới thiệu

Lời nói đầu

CHƯƠNG 1 | Lý thuyết để làm gì?

- 1.1. Đặc điểm của lý thuyết dịch thuật
- 1.2. Mục đích của lý thuyết dịch thuật
- 1.3. Kỹ năng và kiến thức cần có
- 1.4. Tóm tắt

CHƯƠNG 2 | Các chặng đường lý thuyết

- 2.1. Về quan niệm dịch thuật của Trung Quốc:
- 2.2. Nền tảng dịch thuật của phương Tây.
- 2.3. Ảnh hưởng từ dịch Kinh Thánh.
- 2.4. Quan điểm dịch từ thế kỷ 16 đến thế kỷ 17.
- 2.5. Thế nào là một bản dịch được: Đại luận của Tytler.
- 2.6. Herder và Schleiermacher: Nền móng của lý thuyết dịch hiện đại.
- 2.7. Lý thuyết dịch là tổng hợp của nhiều ngành.

CHƯƠNG 3 | Một mô hình dịch thuật toàn diện.

- 3.1 Tuyên ngôn dịch thuật học.
- 3.2. Bản đồ Holmes: Mô hình toàn diện về dịch thuật.
- 3.3. Vai trò của ngôn ngữ và văn hóa trong dịch thuật:
- 3.4. Tóm tắt.

CHƯƠNG 4 | Giới hạn và sáng tạo trong dịch văn chương.

- 4.1. Milan Kundera: nguyên tác là bản dịch.
- 4.2. Lý thuyết dịch văn chương.
- 4.3. Đơn vị dịch trong văn xuôi.
- 4.4. Nội dung và tựa đề.
- 4.5. Dịch thơ.
- 4.6. Tác giả và dịch giả.
- 4.7. Kết luận.

CHƯƠNG 5 | Dịch tin hay viết tin.

- 5.1. Khoảng cách giữa trường lớp và thực tế.
- 5.2. Đặc điểm của ngôn ngữ báo chí.
- 5.3. Ngôn ngữ báo in.
- 5.4. Đặc điểm tựa đề bài báo:
- 5.5. Ngôn ngữ dùng trong phát thanh.
- 5.6. Ứng dụng lý thuyết trong dịch thuật báo chí.

5.7. Dịch tin và đạo đức nghề nghiệp.

5.8. Tóm tắt.

CHƯƠNG 6 | Phụ đề phim: Dịch âm thanh thành hình ảnh.

6.1. Đặc trưng của dịch thuật thính thị.

6.2. Các hình thức dịch thuật thính thị.

6.3. Phụ đề liên ngôn ngữ.

6.4. Sự phát triển của kỹ thuật làm phụ đề.

6.5. Dịch thuật thính thị: ngành học mới.

6.6. Lý thuyết dịch phụ đề.

6.8. Hình ảnh trong phụ đề liên ngôn ngữ.

6.9. Văn phong của phụ đề.

6.10. Từ ngữ tục: Dịch hay không dịch.

6.11. Thổ ngữ và biệt ngữ.

6.12. Phụ đề cho người khiếm thính.

6.13. Sự tôn trọng.

CHƯƠNG 7 | Thuyết cảm ý trong dịch nói và dịch viết.

7.1. Định nghĩa.

7.2. Sự ra đời của dịch song hành.

7.3. Danica Seleskovitch và Thuyết Cảm ý.

7.4. Thuyết Cảm ý là gì?

7.5. Ứng dụng Thuyết cảm ý.

7.6. Phê bình Thuyết cảm ý.

7.7. Tóm tắt.

CHƯƠNG 8 | Dịch thuật chuyên ngành.

8.1. Định nghĩa.

8.2. Phân biệt chuyên ngành và không chuyên ngành.

8.3. Nguyên tắc chung khi dịch chuyên ngành.

8.4. Sáng tạo trong dịch chuyên ngành.

8.5. Dịch trang web.

8.6. Dịch thuật Y tế.

8.7. Định nghĩa dịch thuật pháp luật.

8.8. Tóm tắt.

CHƯƠNG 9 | Đạo đức dịch thuật.

9.1. Thời điểm của đạo đức.

9.2. Quy chuẩn hành nghề hay đạo đức khi chuyển ngữ.

9.3. Đạo đức khước từ chuyển ngữ.

9.4. Giữa quy chuẩn nghề nghiệp và đạo đức cá nhân.

THƯ MỤC.

CHỈ MỤC.

Lời giới thiệu

Như chúng ta thấy, Việt Nam đang trên đường hiện đại hóa, lại có tham vọng “đi tắt, đón đầu” nên việc tiếp thu nhanh và hữu hiệu tri thức nhân loại đã trở thành một nhu cầu thúc bách. Trong tiến trình đó, dịch thuật đóng một vai trò quan trọng, nếu không muốn nói là rất quan trọng, ít nhất là cho đến khi giới nghiên cứu và phát triển ở Việt Nam tiếp thu và nắm vững được công nghệ hiện đại và chuẩn bị cho việc sáng tạo công nghệ.

Không chỉ riêng giới nghiên cứu, người đọc đại chúng cũng có nhu cầu tìm hiểu để tiếp cận và thẩm thấu ngày càng sâu các nền văn hóa và khoa học trên thế giới, trong khi tác phẩm của tác giả trong nước, từ nghiên cứu khoa học tới sáng tác văn học nghệ thuật, chưa đạt số lượng (khoan nói đến chất lượng) thỏa mãn được nhu cầu tìm hiểu của thị trường.

Hai lý do trên khiến dịch phẩm chiếm số lượng áp đảo trong thị trường xuất bản. Tốc độ xuất bản phẩm tăng vọt trong mấy thập niên qua đã tới mức ngay cả người trong ngành cũng khó nắm vững hay theo dõi kịp những bước phát triển. Tình trạng ấy tất yếu làm nảy sinh những vấn đề về chất lượng của các dịch phẩm, trong đó có những vấn đề rất nghiêm trọng.

Quả thực, không phải cho đến gần đây dịch thuật mới trở thành mối quan tâm, thậm chí là ưu tư, của cả người đọc lẫn người dịch, khi chất lượng cũng như ý kiến phê bình các dịch phẩm gây ra nhiều tranh cãi. Trong tình cảnh ấy, cả người thực hành dịch thuật lẫn người đọc dần nhận ra sự vắng mặt của một hàng ngũ dịch giả chuyên nghiệp.

Những người được gọi là dịch giả chuyên nghiệp hiện nay chủ yếu là vì họ sống hoàn toàn, hoặc một phần, nhờ việc dịch thuật; hoặc do lòng yêu mến công việc hay lãnh vực chuyên môn nên họ đã làm dịch thuật suốt nhiều năm, có thể là vài chục năm. Trong khi tính chuyên nghiệp nên được hiểu ở nhiều khía cạnh và nó đòi hỏi nhiều điều kiện.

Trước hết, giống như người chuyên nghiệp ở các lãnh vực khác, dịch giả cũng phải được đào tạo chính quy về nghề dịch (từ lý thuyết, phương pháp, tới thực hành dịch thuật). Dĩ nhiên, ta không loại trừ khả năng tự học để trang bị kiến thức chính quy ấy, nhưng theo tôi, đào tạo chính quy ở trường lớp bao giờ cũng là con đường ngắn nhất để đạt trình độ chuyên nghiệp tối thiểu.

Họ cần hiệp hội chuyên ngành của mình để bảo vệ quyền lợi đồng thời đề ra những quy chuẩn hành nghề, qua đó góp phần hạn chế số lượng những dịch phẩm kém (qua việc cấp chứng nhận hoặc giấy phép hành nghề). Nhiều dịch giả hiện nay đã đề xuất việc thành lập những hội như thế, và không nhất thiết phải do nhà nước bảo trợ hoặc chủ trì như ta thường thấy ở nước ngoài.

Họ cũng phải có quy ước về đạo đức nghề nghiệp, như thường thấy ở những giới hành nghề chuyên môn, không những để tạo sức mạnh nhằm bảo đảm chất

lượng cho dịch phẩm, mà còn để giải quyết mọi xung đột quyền lợi có thể xảy ra.

Và ta dễ dàng thấy rằng ‘đào tạo chính quy’ chính là điều kiện tiên quyết để xây dựng một hàng ngũ dịch thuật chuyên nghiệp. Việc giảng dạy môn dịch thuật ở bất kỳ quy mô nào, như một tín chỉ của khoa ngoại ngữ hay báo chí, hoặc như giáo trình của một chuyên khoa độc lập, đều rất đáng quý trong điều kiện hiện nay khi dịch thuật chưa được trả thù lao tương xứng tuy nhu cầu thị trường còn rất lớn.

Dịch Thuật và Tự Do của Hồ Đắc Túc ra đời vào thời điểm này, theo tôi, là một đóng góp lớn vào việc đào tạo dịch thuật học chính quy khi mà những sách hoặc giáo trình về lịch sử, lý thuyết và phương pháp dịch thuật bằng tiếng Việt cho đến nay còn khá hiếm hoi, với tầm phổ biến còn hạn hẹp.

Với cách trình bày khoa học nhưng đơn giản cho các vấn đề chuyên môn, và văn phong trong sáng, nhiều cho gần gũi như văn nói, *Dịch Thuật và Tự Do* không khô khan và đi quá sâu vào những lãnh vực liên quan (như các lý thuyết ngôn ngữ học, thuyết nữ quyền, v.v...) nhưng vẫn giúp bạn đọc nhìn rõ ra thế giới dịch thuật và những vấn đề hiện còn tranh cãi và cần tìm hiểu của nó. Phần thư mục tương đối chi tiết ở cuối sách có thể thỏa đáp nhu cầu tìm hiểu thêm của người đọc. Tuy bao quát như thế, nhưng như tựa sách đã nêu rõ, tác giả không áp đặt lý thuyết nào cho người học mà chỉ dựa trên lý thuyết để đề xuất các giải pháp cho các tình huống dịch thuật cụ thể, như thế người học có thể ‘tự do’ lựa chọn giải pháp khi thực hành dịch thuật.

Ở góc độ cá nhân, một người làm nghề dịch thuật đã nhiều năm, tôi rất hân hạnh khi được phép đọc tác phẩm này trước khi nó được xuất bản, và tôi thấy rằng nhiều câu hỏi trong nghề nghiệp mà tôi phải mất nhiều năm mới có được câu trả lời thì hoàn toàn có thể giải đáp mau chóng nếu tôi được học về lý thuyết dịch thuật. Nhiều đúc kết kinh nghiệm mà tôi lấy làm tâm đắc, hóa ra, đã được giải quyết và phát biểu từ lâu bởi những bậc thầy dịch thuật ở các thế kỷ trước.

Ngoài cảm giác hân hạnh, tôi còn thực sự hân hoan khi thấy các bạn sinh viên ngày nay có cơ may hưởng được nền đào tạo chính quy và các bạn hoàn toàn có thể đạt trình độ chuyên nghiệp chỉ trong vài năm, thay vì phải mất một khoảng thời gian dài gấp mấy lần để mò mẫm tự học như thế hệ chúng tôi.

Với tấm hân hoan ấy, tôi thành thực cảm ơn tác giả và xin trân trọng giới thiệu *Dịch Thuật và Tự Do* với bạn đọc.

Phạm Viêm Phương

Dịch giả.

Lời nói đầu

Lớp học ở Việt Nam thường sắp bàn hàng ngang từ trên xuống dưới, thầy đứng trên bục giảng cao, bàn ghế của thầy cũng kê trên bục cao hơn bàn ghế của trò. Thầy và trò đối diện, từ lớp một đến đại học đều bố trí phòng học giống nhau.

Trong các giờ lý thuyết trên giảng đường đại học, cách sắp bàn ghế như thế cũng hợp lý. Nhưng khi chuyển qua sinh hoạt nhóm hay chia tổ thảo luận, thầy và trò đều chật vật vì khó di chuyển các bàn và băng ghế dài để từng nhóm có thể ngồi đối diện nhau. Người thầy đi vòng quanh, không thể nhập vào từng nhóm để hòa chung với trò thảo luận một vấn đề. Cách bố trí lớp học theo truyền thống này phản ánh triết lý giáo dục truyền thống: thầy giảng trò nghe, thầy tách biệt với trò, đứng và ngồi đều cao hơn trò.

Nhà giáo dục Mỹ Mortimer Adler (1902–2001) cho rằng dạy học là một nghệ thuật hợp tác chứ không phải sản xuất, vì người thầy như người nông dân. Không có nông dân thì cây cối vẫn lớn theo lẽ tự nhiên nhưng với sự hợp tác của nông dân, cây cối đơm hoa kết trái đều mùa và nhiều hơn.

Trong lớp lý thuyết dịch thuật của tôi ở Đại học Trà Vinh, các sinh viên ngồi cuối lớp thường ngỗ nghịch, ít hứng thú trong chuyện học. Đây là lệ thường ở học đường Việt Nam. Thời học sinh, tôi vẫn chọn ngồi ở đây bàn cuối, và không bao giờ ngồi ngoài rìa bàn vì sẽ rất gần thầy. Ngồi cuối lớp có cái lợi là khi thay hỏi, mình có thể núp sau lưng bạn trước, hy vọng thầy sẽ không thấy để chỉ mặt điểm tên. Các bạn ngồi bàn đầu lúc nào cũng xung phong xin trả lời, được thay khen giỏi vì trả lời thuộc lòng những gì thầy đã giảng.

Truyền thống bàn ghế dàn hàng ngang đối diện với người thầy kéo dài cho đến khi tôi đứng trước các sinh viên ở Việt Nam. Có thời gian dài ở Úc, tôi cũng đứng trước sinh viên nhưng không để ý chuyện này vì lớp học ở Úc mọi sinh viên một bàn một ghế, khi cần, mọi người tự di chuyển bàn ghế để thảo luận, thầy cũng chọn một ghế trong để ngồi ngang hàng với trò.

Trong nghệ thuật và kỹ thuật truyền đạt, khoảng cách là một trong các yếu tố tạo nên sự thành công hay thất bại của ý định truyền đạt. Điều này dễ hiểu và vẫn thường xảy ra hàng ngày dù ít người để ý: hai người không thể tâm tình khi đứng (hay ngồi) cách xa nhau quá. Những người học ngôn ngữ cử chỉ đều hiểu quy tắc này. Vì vậy, khi muốn chuyển tải thành công một nội dung nào đó, họ chọn khoảng cách (và thời gian) sao cho thích hợp.

Dạy học, ngoài việc là một nghệ thuật hợp tác, còn là một nghệ thuật truyền đạt. Khi người thầy đứng cao hơn người học, có một khoảng cách không gian giữa thầy và trò. Để cắt ngắn khoảng cách và tạo sự hợp tác, đầu tiên người thầy, như người nông dân, đến gần với những hạt giống thiên nhiên của mình. Những hạt giống ấy, đã đành không có người nông dân vẫn lớn theo cách của chúng, nhưng sẽ lớn hiệu quả hơn khi có bàn tay chăm sóc. Người nông dân bơm thêm một ít nước để cây trái, cũng với bản chất tự phát triển của chúng, phát triển tốt hơn.

Người thầy đưa ra một số con đường để người học, cũng với bản chất tự tìm tòi ai cũng có, chọn một lối đi. Adler nói rằng người dạy không truyền kiến thức vào một thực thể trống rỗng và thụ động, mà chính người học đã tích cực sản xuất kiến thức và ý tưởng (mới) sau khi đã nhận từ người thầy một vài ý tưởng. Giống như người nông dân không bơm truyền chất bổ vào một cái cây đã chết, mà nhờ cây là một thực thể sống, nên dưỡng chất đưa vào làm chúng tươi tốt hơn.

Điều này có nghĩa kiến thức chỉ hữu dụng nếu kiến thức cũ được chồng lên bằng những phát kiến mới.

Muốn có những ý tưởng mới từ người học, xuất phát từ kiến thức của người dạy, cần sự hợp tác giữa hai bên. Kiến thức của người dạy sẽ đứng yên nếu người học chỉ thuộc bài, trả lại cho người dạy đúng những gì đã nghe. Kiến thức của người dạy giàu có hơn, và bị thách thức nhờ ý tưởng mới của người học. Thầy và trò cùng tiến.

Sự giàu có kiến thức chỉ đạt được nếu người học được tự do chọn những gì được rao truyền, có quyền loại trừ, có quyền giữ lại những gì hòa và hợp với bản chất riêng để sản sinh những ý mới. Nếu không được chọn lựa, người học chỉ là cái máy trả lại đúng những gì được trao. Một người học không có quyền thanh lọc những gì được dạy cũng như một nguyên tác được sao chép, không khác một dấu phẩy hay cả các lỗi sai, và như vậy bản gốc chỉ có thêm một bản gốc. Trong khi đó nhờ bản dịch, nguyên tác sẽ có thêm một lớp độc giả. Bản dịch có thể làm mất mát ít nhiều tinh chất của bản gốc nhưng bù lại có tinh chất riêng của nó. Bản gốc và bản dịch bổ sung nhau như người dạy và người học cũng hợp tác để có thêm nhiều ý tưởng.

Trong lớp học, tôi đã thử theo triết lý ‘dạy học là nghệ thuật hợp tác’ của Adler, và quan niệm dịch thuật là một tiến trình chọn lựa hoàn toàn tự do sau khi người dịch đã có kiến thức rộng về nhiều phương pháp dịch. Cậu sinh viên ngồi bàn cuối soi lại thời tôi ngồi cuối lớp, chán chường và không hào hứng. Sau vài buổi đầu, khi hiểu khái niệm căn bản về tương đương ngôn ngữ và văn hóa, và dịch thuật là một hiện tượng ngôn ngữ chỉ có tính tương đối, người sinh viên ấy đã đưa ra nhiều cách dịch thuật lý thú, kể cả tự tin nói ‘em không đồng ý với cách dịch đó.’

Cuốn sách này chỉ mong các bạn sinh viên đạt được cách nghĩ suy như người sinh viên ấy sau khi đọc những giới thiệu về lịch sử và một số quan niệm dịch thuật.

‘Dịch thuật’ là từ chung để chỉ dịch nói và dịch viết. Ngày nay biên dịch để chỉ dịch viết, phiên dịch để chỉ dịch nói. Cách nói này đã thông dụng dù chữ ‘phiên’, từ Hán Việt, có nghĩa gốc là ‘lật lại’, ‘chuyển qua’. Hoa ngữ dùng chữ ‘phiên dịch’ cho cả dịch nói và dịch viết. Trong sách này, dịch thuật chỉ chung hoạt động chuyển ngữ, khi cần làm rõ mới phân biệt dịch nói hay dịch viết.

Từ kinh nghiệm dịch nói, tiến dần qua dịch viết khi nhân loại có chữ viết, những người đi trước đúc kết kinh nghiệm để hình thành dần dần các quan niệm, đưa ra